

szakmunkások és technikusok is (ez utóbbiak szakirodalmi és információs igénye a meginduló rendszeres továbbképzés következtében feltehetőleg jelentős mértékben emelkedni is fog).

Ezen feladatok megoldását legnagyobb közművelődési könyvtáraink is csak az országos szakkönyvtárakkal, tájékoztató intézményekkel együttműködve vállalhatják. Természetesen az együttműködés szorgalmazása, az információs tevékenység fejlesztése nem azt célozza, hogy megyei könyvtárainkat árassza el a szakirodalom és a tájékoztatási kiadványok özöne. Az információs kiadványok használatáról nyert kép azonban arra figyelmeztet, hogy megyei könyvtáraink talán még mindig nem ismerik eléggé ezen intézmények kiadványait, szolgáltatásait. (Figyelmeztetés ez a másik irányba is: figyelembe vették-e az országos szakkönyvtárak és tájékoztató intézmények a nagy közművelődési könyvtárakat mint kiadványaik, szolgáltatásaik potenciális felhasználóit?)

A megismert lehetőségek közül a megyei könyvtáraknak kell kiválasztaniuk a számukra és olvasóik számára szükségeseket és hasznosakat. Így egyrészt a szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények szolgáltatásai könnyebben és az eddiginél szélesebb körben juthatnak majd el az érdeklődőkhöz (illetve az eddig csak potenciális felhasználókhöz), másrészt a közművelődési könyvtárak magasabb szinten tudják kielégíteni a lakosság mind szélesebb rétegei részéről a közművelődési könyvtárakban jelentkező egyre növekvő számú és emelkedő színvonalú információs igényeket.

A könyvtárosok és a modern novellák (Meditálás 7 táblázat felett)

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

A szerzők a nemzetközi olvasásszociológiai vizsgálat eredményeit lapunk 1975. 5. és 6. számában ismertették. E cikk a vizsgálat nyersanyagából a könyvtárosokra vonatkozó következtetéseket vonja le. (A szerk.)

Az újfajta módon ábrázoló irodalom esélye és szerepe ma még Magyarországon is, másutt is eléggé csekély. Bulgakov, Bellow, Böll, Déry, Faulkner, Golding, Malamud, Marquez, Mészöly, Örkény, Sánta, Semprun művei ma olvasóik szűk körében is ritkán lobbannak élménnyé. A könyvtárosok eddig is kulcsszerepet játszottak közvetítésükben. Ez a munka azért tartozik nehezebb feladataik közé, mert ők maguk is most tanulják ezeknek az íróknak a nyelvét. Jóval könnyebb a tananyaggá vált klasszikusok vagy a hagyományos módon megformált művek ajánlása, mint az áttételesen közlő modern műveké, hisz megértésükhöz, nemegyszer megfejtésükhöz sokszor kevés egyetlen olvasás, nehéz őket egy-két mondattal elmesélni, és sokszor végképpen lehetetlen egyszavas (szomorú, szerelmes, társadalmi, lélektani) "orientáló címkével" kézbeadni.

A táblázatokat egy nemzetközi összehasonlító olvaásszociológiai kutatás félszáz táblázatából szerkesztettük össze. Ebben a kutatásban a könyvtárosok mint "kontroll-csoport" szerepeltek. Meditációnk céljának megfelelően azonban most őket állítva középpontba tesszük fel a kérdést: ők, a "közvetítők" olvasókként milyen olvasók? Az első két táblázat az irodalmi izlésről, a következő három két ujszerű, áttételesen közlő mai magyar novella (Örkény: Meddig él egy fa? - Sánta: Nácik című műve) és egy klasszikus magyar novella (Móricz: Kis Samu Jóska) fogadtatásáról, a többi pedig a két modern novella értelmezéséről kínál elgondolkodtató adatokat. Ezek a táblázatok módot adnak arra, hogy az olvasószolgálatban tevékenykedő, irodalomszakos diplomával rendelkező hazai közművelődési könyvtárosokat modellező 50 fős (M-jelű) csoport izlését és a novellákkal kapcsolatos véleményét másféle rétegekével hasonlíthassuk össze: a) azokéval az olvasókéval, akiknek közvetítik ezeket az olvasmányokat: könyvtárba járó 20-30 éves lakatos és esztergályos szakmunkások (m-jelű csoport), középiskolai tanulók (t-jelű csoport), élelmiszerkémiai tudományos kutatók (k-jelű csoport); b) más országok közművelődési könyvtáraiban tevékenykedő könyvtárosokéval: szófiaiak (B-jelű) és varsóiak (L-jelű) csoportjának izlésével.

A továbbiakban egy hosszabb meditációból előlegezünk néhány gondolatot abban a reményben, hogy a töprengésben és a magyarázatban segítő-társakra találunk a kérdésben érdekelt könyvtárosok körében.

1. OLVASÓI STRATÉGIA ÉS ÍZLÉSKÉPLET

Egyetértés három, olvasással kapcsolatos megállapítással ^x	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
- azokat a könyveket olvasom szívesen, amelyek segítségével elmenekülhetek egy boldogabb, kellemesebb világba	2,6	2,2	1,8	1,5	2,8	3,2
- egy jó regény erkölcsi állásfoglalásra és önvizsgálatra készítet	4,0	4,2	3,6	4,4	3,8	4,2
- nem szeretem azokat a könyveket, amelyek felzaklatnak és arra próbálnak kényszeríteni ^{xx} , hogy önmagammal szembenézzek	3,9	4,4	4,2	4,6	4,1	4,4

A megállapításokkal egyetértők még nem feltétlenül azonosulnak velük, de az valószínű, hogy a megállapítás jellemző olvasói stratégiájukra. Még a könyvtárosoknál is számolnunk kell a szépitésekkel. Ennél a rétegnél feltételezhető leginkább, hogy ismerik ezeknek az olvasói stratégiáknak a művelődéspolitikai vagy tudományos értékelését. Valószínű, hogy a könyv-

^x Az egyetértés fokozatait a teljes elutasítástól a teljes egyetértésig 1-5-ös osztályzatokká alakítottuk át, a táblázatban a csoport-átlag szerepel.

^{xx} A negatív megfogalmazás miatt itt az 5-ös osztályzatot azok kapták, akik egyáltalán nem értettek egyet vele.

tárosok reagálása egyszerre jelzi valódi olvasói magatartásukat és a "mi illik" ismeretét. A norma ismerete, ha nem is azonos a viselkedéssel, elárulhat róla egyet és mást. A magyar könyvtárosok értékelik legmagasabbra a szellemi erőfeszítést vállaló és katartikus élményt igénylő, és ők vetik el legélesebben a passzív, kikapcsolódó-menekülő olvasói magatartást. Olvasóik két fiatal rétegének viszonylag aktív olvasói stratégiája, vagyis az övékétől nem nagyon eltérő olvasói beállítódása megkönnyítheti közöttük a párbeszédet. A lengyel és a bolgár könyvtárosoknak a passzív olvasási magatartással kapcsolatos túl türelmes viselkedése viszont meglepő. Az ő olvasói stratégiájukban is az aktív elemek uralkodnak, de ezek másfajta, talán előnytelenebb ötvözetet alkotnak a passzív elemekkel, mint magyar kollégáiknál. Lehet, hogy ez nem annyira a kikapcsolódó-menekülő olvasói viselkedést, hanem inkább az ilyen viselkedés megértését jelenti. Elképzelhető, hogy az aktív és a passzív elem olyan ötvözetet alkot náluk, amely kevésbé kedvez a nagyobb szellemi erőfeszítést kívánó művek alkotó befogadásának, de az is lehet, hogy a stratégia különböző elemei "megosztva a munkát", különböző célokat szolgálnak.

Egyes írók kedvelése és elutasítása ^x	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B.
Mitchell	2-3	1-1	25-14	6-42	58- 2	50- 0
Cronin	9-2	4-3	50-25	10-38	58- 2	82- 2
Cusack	24-2	15-1	7- 0	44-26	12- 2	28- 8
Remarque	29-1	28-2	50- 5	56-18	64-12	82- 0
Christie	28-6	26-5	40-16	26-26	42-18	71-14
Lem	13-6	21-3	18- 9	36-14	32-20	54- 6
Bradbury	4-4	3-1	11- 2	36-14	10- 6	52- 8
Balzac	42-3	57-4	71-14	78-14	66- 6	89- 2
Zola	58-3	55-1	57-21	80-16	42-20	84- 4
Hemingway	70-3	72-4	87-11	70- 6	66-10	90- 2
Martin du Gard	5-4	12-0	23- 7	74- 6	38- 6	36- 2
Hugo	63-1	63-8	65-11	68-20	58-10	90- 0
Dumas	74-2	64-3	52-14	50-32	50-14	75- 6
Faulkner	15-4	13-4	30- 4	78- 8	52-16	52- 4
Semprun/Mauriac ^{xx}	4-2	8-1	11- 2	76- 2	44-10	4- 2
Golding/Salinger ^{xxx}	6-3	16-4	25- 2	66-10	12- 4	79- 8

16 író kedvelése és elutasítása ^{xxxx} nagyon óvatosan kezelendő tényanyag. Elég csak arra gondolni, hogy egyes írók (pl. Bradbury, Cronin, Mitchell, Semprun, Golding) művei a különböző koru, foglalkozásu és anya-

^xAz első szám a kedvelők, az ebből kivont szám pedig az elutasítók %-át jelzi.

^{xx}A lengyel könyvtárosoknál

^{xxx}A bolgár könyvtárosoknál

^{xxxx}A kérdőíven szereplő 40 közül kiemelt 16-ról van szó.

nyelvü rétegek számára nem egyformán (bizonyos esetekben egyáltalán nem) hozzáférhető. Mégsem meddő adatok ezek, mert például az elutasítások aránya sokat elárul az olvasói magatartásról. Sok kutatási tapasztalat abban erősített meg minket, hogy az elutasítás élesebben jellemzi az olvasói izlést, mint a kedvelés, ugyanis a tetszés esetében nehezebben elemezhető a saját vélemény és a "mi illik" ismeretének ötvözete, mint a "nyers" elutasítás esetében.

A kritikus olvasást jelző elutasítások aránya általában tizedrésze a kedvelés arányának, de hányada többnyire az iskolai végzettség emelkedésével növekszik. A legkritikusabb olvasóknak a magyar könyvtárosok bizonyultak, náluk ugyanis 3 "igen" szavazatra esett egy "nem"; míg az olvasók közül a kutatóknál 4, a fiatal munkásoknál 9, a középiskolásoknál 10 "tetszett"-re jutott egy elutasítás. Nagy különbség tapasztalható e téren az ebben a tekintetben a magyar könyvtárosokhoz hasonló lengyel és a meglepően liberálisnak mutakozó bolgár könyvtárosok között.

A kritikus olvasás kétségtelenül fontos jellemzője és feltétele az olvasmányközvetítői magatartásnak, de nem mellékes, hogy milyen művekre irányul a kritika. Míg az olvasóknál a különféle típusú szerzők között viszonylag egyenletesen oszlanak meg az elutasító vélemények, a magyar könyvtárosok elutasító véleményének majdnem fele Mitchell, Cronin, Cusack, Christie és Remarque műveire jut, ám a huszadik századi realizmus, valamint a modern irodalom képviselői viszonylag egyöntetű tetszést aratnak körükben. A lengyel könyvtárosoknál Remarque és Christie jóval több ellenszavazatot kap, mint Mitchell és Cronin, a "tártszivű" bolgároknál pedig a nagyon kevés ellenszavazat egynegyedét a modern irodalom kapja. Ugy tűnik, elsősorban a Mitchell-típusú lektür, valamint a Golding-típusú modern irodalom az izlés vizválasztója. Míg a kevésbé értékes lektür kedvelésénél a 8 általánost végzett olvasó és a diplomás könyvtáros, valamint a magyar és a külföldi könyvtáros között csak elhanyagolható különbségek tapasztalhatók, a modern irodalom választásánál az iskolai végzettség már választóvonal. A modern műveket kedvelők és elutasítók belső aránya alig különbözik az olvasók és a könyvtárosok, az alacsonyabb és a magasabb végzettségűek körében. Nagy különbségek észlelhetők azonban a kevésbé értékes lektür kedvelése terén még a könyvtárosok között is. Mindössze két szerző esetében (Cronin és Mitchell) és csak a magyar könyvtárosoknál billen az elutasítás felé a mérleg nyelve, tehát az elutasítás csak náluk egyértelmű és általános.

Irodalomszakos olvasószolgálati könyvtárosaink viszonylag széles terjedelmű olvasottsága, elég erős kritikai beállítódása (vagyis a kevésbé értékes művekkel kapcsolatos meglehetősen határozott elutasítás) és nyitottságuk a modern művek irányába kedvező feltételeket teremt a kortárs irodalom közvetítéséhez. Hogy az általánosan elfogadott, "hivatalos" értékeket is megkérdőjelező, vagy az alacsonyabb értékekkel szemben türelmes könyvtárosi magatartás mennyiben serkentője vagy hátramosztója az izlésformáló tevékenységnek, azt csak egy sereg más tényezőnek, egyebek között a könyvtáros izlését is befolyásoló könyvkinálatnak, az irodalomoktatásnak és az olvasók felkészültségének ismeretében lehet eldönteni.

2. KÉT MODERN NOVELLA FOGADTATÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE

A fogadtatás	Olvások			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
A tetszés-nemtetszés átlagosztályzata						
Meddig él egy fa?	3,5	3,8	3,2	3,8	3,7	3,8
Nácik	3,3	3,8	3,2	4,4	3,7	3,5
Kis Samu Jóska ^x	4,3	4,5	-	4,4	4,0	4,2
Az irodalmi érték megítélésének átlagosztályzata						
Meddig él egy fa?	3,4	3,4	2,9	3,6	3,6	3,4
Nácik	3,4	3,7	3,2	4,1	3,6	3,6
Kis Samu Jóska	4,0	4,1	-	4,3	3,7	3,9
A mondanivalóval való egyetértés átlagosztályzata						
Meddig él egy fa?	4,1	4,1	3,6	4,2	4,3	4,0
Nácik	4,1	4,3	4,0	4,6	4,4	4,0
Kis Samu Jóska	4,6	4,3	-	4,8	4,6	4,3

A kémikusok külön tanulmányba kívánczó, rendhagyó viselkedésétől eltekintve azt tapasztalhatjuk, hogy nemcsak a hagyományos módon megformált Móricz-novellának, hanem a többféle értelmezési (és félreértelmezési) lehetőséget adó, groteszk Örkény-novellának a fogadtatása is hasonló volt. Az első pillanatra egyszerűnek tűnő, de "belsőbb köreiből" tekervényesebb Sánta-novella a magyar könyvtárosoknak tetszett legjobban, ők tartották legértékesebbnek és ők értették egyet leginkább az író közlendőjével. Megfordítva: ennél a novellánál alakult ki legnehezebben a könyvtáros és olvasó közötti párbeszéd (már amennyiben ennek feltétele a pozitív fogadtatás). Mivel az olvasóknál magasabb foku volt az egyetértés a mű mondanivalójával, mint az irodalmi érték megítélésében, feltételezhetjük, hogy a Sánta- és az Örkény-novella olvasói elutasításában inkább esztétikai, mint világnézeti okok játszottak közre.

Mivel a sokféle olvasói viselkedést kifejező-leleplező "tetszett"-válaszok jóval kevesebbet árulnak el az élményről, a belső történésekről, mint a "nem tetszett" válaszok, feltétlenül meg kell vizsgálni a "miért tetszett" kérdésekre adott válaszokat.

^xEz a novella a kémikus kutatóknál nem szerepelt.

A tetszés indoklása ^x	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
Nem indokolta	11	8	15	8	11	7
Csak közhellyel indokolta	11	7	12	2	3	0
Az indoklás motivumai között szerepelt:						
"mert azt mondta"	32	48	35	51	47	60
"mert igaz"	5	11	19	10	3	13
"mert érthető"	8	3	4	15	3	3
"mert szép"	21	19	19	39	31	17
"mert hatott"	16	22	0	18	14	23
Nácik						
Nem indokolta	25	16	16	14	8	8
Csak közhellyel indokolta	7	4	0	7	0	4
Az indoklás motivumai között szerepelt:						
"mert azt mondta"	40	50	26	30	75	50
"mert igaz"	13	13	13	5	13	0
"mert érthető"	5	1	6	0	0	4
"mert szép"	21	12	45	30	29	0
"mert hatott"	13	23	23	38	24	21

Hogy az olvasói beállítódás csak eléggé laza stratégia, amely eléggé eltérő viselkedési taktikákat engedélyez, legjobban talán ebből a táblázatból látszik, méghozzá elsősorban a magyar könyvtárosoknál. Míg az olvasók első két csoportjánál hasonló arányban szerepel az öt motívum a két egymástól eléggé különböző novella pozitív fogadtatásának indoklásában (és csak az indoklást mellőzők aránya tér el jelentékeny mértékben), a könyvtárosok "más nyelven beszélnek" Sántával és más nyelven Örkényvel. Feltehetően nem alakoskodnak, hanem a mű élmény-változatának társszerzőiként az író "eredeti nyelvén" olvassák a művet. Ez persze csupán derülendő feltevés. Maradjunk még csak annál a ténynél, hogy a magyar, de valamelyest a lengyel és a bolgár könyvtárosok olvasói viselkedése is különféleképpen tükröződik a két műben. Az Örkény-novellánál a mondanivalóra utaló motívum uralkodik, a Sánta-novellánál az élményre (talán a katartikus hatásra) és a mű megformálására utaló elemek dominálnak.

Elgondolkodtató, hogy a "mert hatott" elem a magyar könyvtárosok körében (és a kémikusoknál is!) nem az érzelmes-groteszk Örkény novellánál, hanem a szikáran drámai Sánta műnél jelentkezik sokkal erősebben. Lehetséges, hogy ez a mélyebb és sebesebb örvényű élményt jelzi. A Nácik a lengyel és a bolgár könyvtárosok számára inkább közölt, mint éreztetett valamit. Hogy ez a racionálisabb olvasói magatartás mennyiben kedvez az eredetibb, az újfajta valóságglátást mutató értelmezésnek, azt még meg kell vizsgálnunk, de előtte érdemes a novella hatását más módon, a "Mit éreztet?" kérdés feltevésével is megvizsgálni, kiterjesztve az elemzést a "nem tetszett" választ adókra is.

^xA novellát tetszéssel fogadók %-ban.

Mi érzett? ^x	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
- elszórakoztatott	12	3	6	2	4	4
- meghatott	44	52	30	38	0	42
- megrendített, felkavart	38	53	24	66	32	48
- ujat mondott	26	24	6	2	14	16
Nácik						
- meghatott	20	18	16	14	0	16
- állásfoglalásra készítetett	23	41	38	60	16	38
- megrendített, felkavart	51	65	34	74	24	42
- félelmet keltett	14	16	35	42	50	16
- ujat mondott	14	19	0	0	4	12

A könyvtárosok, és elsősorban a magyar könyvtárosok olvasói magatartásának sajátosságát jelzi a "meghatott" - "megrendített" válaszok aránya. A felületesebb érzelmi hatást sejtető "meghatott" és a katartikus élményt is éreztető "megrendített" válaszok az előző táblázatra rimelve elsősorban a Sánta-novellánál mutatnak markáns eltérést. A félelem, a megrendülés és az állásfoglalás - a Sánta-novelláról van szó - a magyar könyvtárosoknál mutat legszerveesebb egységet, de ez még bizonyításra szorul.

Ki ne értené, ha "olvasó", az anyanyelvén irt elbeszélést? - szegezhetné nekünk valaki a kérdést. Amire ezt felelhetnének: a kérdés, bár naiv, jogos, hiszen vizsgálódásunk egyik fontos részének központi problémájára irányul. Hiszen amikor a művek "értelmezését", tartalmának-formájának befogadását elemeztük, úgy kellett döntenünk, hogy - bár szubjektíve minden értelmezés hiteles - a szépirodalmi műalkotás céljával egyetértő olvasás a szavak, mondatok, az alapcselekmény elsődleges jelentésén túl a szöveget mint többértelmű jelzésrendszert fogja fel. Tehát a "megértésnek" fokozatai vannak, és ezek az elbeszélések összetett, jelentésgazdag közleményének megragadásához állnak közelebb-távolabb.

A két következő - s egyben meditációnk utolsó lépéseire módot adó - táblázat ennek az értelmezési "mélységnek" a mérés-eredményeiből állt össze, ismét eszmefuttatásunk céljának megfelelően rendezve el bennük a vonatkozó eredményeket. Maga a vizsgálat két, egymást követő feladatot adott az olvasóknak: először szövegesen, spontán és egyéni módon kellett megfogalmazniuk a "miről szolt" kérdésre adott választ, majd 33-33 megadott kulcsszó közül választhatták ki a szerintük leginkább jellemzőket. Először az analitikus, ún. "zárt kérdés", a kulcsszóválasztás néhány kiemelt pontját említjük, és csak ezt követően lesz szó az olvasói "fogalmazványok" tanulságairól. Kétségtelennek látszik, hogy a könyvtárosokat is, és a többieket is ezek a tesztek vizsgáztatják a leginkább "olvasói intelligenciából": a tetszés, az egyetértés, az érték-minősítés hitelfedeztét kell itt megadniuk.

^xA 6 előre megadott választ a kérdőívünkben szereplő 25 közül választottuk ki. A táblázat a válaszlehetőségeket aláhúzókat százalékarányát jelzi számokkal.

Értelmezés kulcsszavakkal	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
- vásárlás	30	42	15	28	2	30
- halál	67	67	69	76	56	68
- háboru	43	61	45	44	22	56
- életadás	43	57	56	74	64	70
- életfa	84	81	47	88	74	76
- szimbólum	43	68	56	74	48	50
Nácik						
- kecske	42	27	27	18	22	36
- háboru	15	45	35	36	32	32
- engedelmesség	41	54	19	38	14	20
- emberi tartás	16	16	13	38	68	36
- embertelenség	76	70	45	82	74	68
- filmszerűség	12	26	19	60	28	14

Mindkét írás kulcsszóanyagából a 6-6 leggyakrabban választottat emeltük ki, az arányok meglepően egységes összképet mutatnak.

Könyvtárosok és olvasók a kész, a "feltálat" (egyben valamelyes értelmezést is sugallható) anyagból viszonylagos egyöntetűséggel választották ki a művek tartalmához, lényegéhez illő fogalmakat.

Mindkét novella kulcsszavainak első sorában olyan fogalom olvasható, amely már-már a tévedés határát suroló tárgyi értelmezést jelez. Hogy könyvtárosok és iskolázottabb olvasók az "elvontabbak" felé hajlanak, s választásuk aránya alacsonyabb itt, olyan evidencia, mely részletesebb taglalást talán nem is igényel. A lengyel könyvtárosok - legalábbis az Örkeny-novella kapcsán - meglepően tartózkodóak ennél, ez a kulcsszó-csoport - önmagában - őket jelölhetné ki a leginkább általánosító olvasóknak.

Haladjunk azonban tovább; mindkét novellánál a táblázatunkban közepre került szóanyag már némileg beszédesebb eltérésekre utal. Mielőtt ezeket megnéznénk, rövid kitérőt kell tennünk, és arról kell szót ejtenünk, amit többirányú elemzéseink magukról az elbeszélésekről kimutattak. Mindkét írásra jellemző ugyanis a többirányú dialektika; a cselekmény reális és elvont síkja mindkét esetben egy kétalakos, kétpólusos alakrajzban és a fogalmi, erkölcsi kettősség feszültségében bontakozik ki. Az írásoknak ez a belső dialektikus jelentésrendszere (leegyszerűsítve: "élet-halál, elmulas-továbbélés, megalázás, embertelenség - emberi tartás") kulcsszavaiban is adva volt.

Ha ennek tudatában nézünk most már a kulcsszavak százalékos rendjére, kiderül, hogy az Örkeny-novella olvasói - a korábban emlegetett homogenitás főként ebben mutatkozik meg - egyöntetűen felismerni látszanak e lényeges jellemvonást. Mindhárom könyvtáros-minta igen tiszta formációkat mutat: náluk az "életfa" (a tartalomra, a jelképessegre egyaránt utaló, halált és megújulást egyként jelző) fogalom a "legsikeresebb", és - mintegy körbeírva ezt a fogalmat - "halál" és "életadás" kerül a sorrendben mögéje. Ebben a tekintetben a munkásolvasók és a középiskolás

tanulók egyenlő ítélőképességű "szövegértőkként" jelennek meg, mind az övéktől, mind pedig a könyvtárosokétól leginkább a kémikusok magatartása tér el, bár e három kulcsfogalom náluk is hangsúlyosnak látszik.

Miként a "tetszés-képlet"-ben, úgy itt is a Nácik - a Sánta-írás - értelmezése körül támadna parázs vita, ha a vizsgálatba vont olvasókat egy elképzelt (igencsak hatalmas) kerekasztal köré leültethetnénk. Ha végül - ezen az elképzelt szimpozionon - szavazásra bocsátanánk a kérdést, az "embertelenséget" választanák mint jellemző kulcsszót a legtöbben. A vélemények megoszlása, a vita "parazsa" nem itt izzik, hanem ott, hogy a novella egyértelműen pesszimista-e, az emberi megalázásról, az erőszak elembertelenítő erejéről beszél-e csupán? Itt most táblázatunkban az "engedelmesség - emberi tartás - embertelenség" finom, ám lényeges etikai megkülönböztetéseket tartalmazó fogalmi hármasát kellene kinagyítanunk. Van egy nagyon érdekesnek tűnő mozzanat. A lengyel könyvtárosok roppant meglepő módon, kiugró arányban értették meg, hogy a pásztorok hallgatása: "emberi tartás", melyen a ravasz terror sem vehetett erőt. (A nemzeti irodalom által is közvetített történelmi tapasztalatok gazdag anyagát sejthetjük talán a varsói könyvtárosok "jelzése" mögött?) A magyar könyvtárosok fogékonysága - bár a többi csoportnál jobb, kiegyensúlyozottabb - messze jár ettől. "Bölcsebben" látják azonban az írás morális összképét, mint olvasóik, akik között a "fiatalok" hajlamosak csak a negatív tanulságokat, a példázat negatív értelmét előtérbe helyezni.

A kulcsszavak között is "rendellenes" - mert formai mozzanatra utaló - a szimbólumra és a filmszerűségre utaló fogalom: ennek alapján a magyar könyvtárosok látszanak a leginkább "literátus", irodalomesztétikai meglátásokra is fogékony rétegnek, és érdekes megfigyelni, hogy a középiskolás tanulók milyen beszédesen kamatoztatják frissen szerzett irodalomelméleti (és filmesztétikai) ismereteiket.

E vizsgálati pontnak, ennek a tesztnek van egy lényegi fogyatékosága is: csak a "ráismerés" eredményeit rögzíti (igaz, azt összemérhető pontossággal). Az olvasók személyes benyomásáról, valamint ennek tartalmi, szerkezeti jegyeiről csak áttételesen vall, és például a statikus pozitív-negatív páros fogalomválasztás esetében a dinamikára, a dialektikára csak következtethetünk. Talán éppen e ráismerés révén - kulcsszavaink a csak sejtetett tartalmakat is eléjük tárják! - láthatjuk viszonylag egységesnek értelmezési sztereotípiáikat. Valóban csak abban volna érdemi különbség olvasócsoporthajlamosaik között, hogy a reálisra és az elvontra némileg eltérően reagálnak? Hogy a Sánta-novellában mily mértékben tudják kihüvelyezni a "pozitív üzenetet"? Hogy - iskolázottságuk, ismereteik, szakmájuk révén - az irodalom elvi fogalmairól mennyire tájékozottak?

Értelmezési szintek	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
csak a történet érzékelése	14	15	4	2	2	0
félreértelmező általánosítás	6	1	9	4	2	7
fontos motívumok érzékelése	2	9	4	2	2	10
leegyszerűsítő általánosítás	57	39	29	38	42	11
a lényegre utaló, de elnagyolt általánosítás	11	16	11	22	25	20
egy lényeges szál elemzése	9	20	22	30	22	27
az összefüggésrendszer feltárása	1	0	21	2	5	10
Nácik						
csak a történet érzékelése	12	13	7	4	2	5
félreértelmező általánosítás	3	1	0	0	2	0
fontos motívumok érzékelése	19	17	22	10	31	21
leegyszerűsítő általánosítás	38	49	49	42	27	23
a lényegre utaló, de elnagyolt általánosítás	13	3	4	18	16	9
egy lényeges szál elemzése	15	17	11	30	22	28
az összefüggésrendszer feltárása	0	0	11	4	0	14

A felfogott, megértett szöveg lényegének írásos kifejezése kétségtelenül igényes feladat. Hogy mégis kivántuk, kutatásunk szempontjából döntő: a jelentés értelmező dialektikával, elvonatkoztatással megragadható tartalma és annak szerkezete csak így tükröződhetett számunkra. Az olvasók írásos megnyilatkozásának többféle szövegelemzése közül ez a táblázat a legösszetettebb minősítés eredményeire épül.

A táblázat első két sora ismét olyan evidenciát számszerűsít, amire a kulcsszóanyag is utalt már; az elsődleges cselekményérzékelés (felmondás) tekintetében lényegi eltérés az irodalomközvetítő könyvtárosok, valamint a szakmunkások és a középiskolai fiatalok között van. Félreértelmező - a cselekménymozzanatokot tévesen általánosító - típus ezeknél a csoportoknál alig akad.

Mindjárt ide kívánczok: mindkét novella értelmezésének teljes adatsora lényegében ismét azonos szerkezetű, "súlyeloszlású": minden csoportnál a csúcserkékek a középszinten az ún. "leegyszerűsítő általánosítás" szintjénél találhatók. Nevezhetnénk ezt talán "közhelyszerű" általánosításnak, mely a legnyilvánvalóbb sztereotípiát mondja vissza. Fel kell tételeznünk, hogy a fogalmazás és a gondolkodás "lustasága" is ide huzza az arányokat. Érdekes jelenség - és ez a könyvtárosokat és olvasókat ismét együttesen jellemzi - hogy a "fontos motívum érzékelése" (féluton az érzékletes motívumok és a gondolat között), valamint a lényegre utaló általánosítás súlya és szerepe fordított a két novellánál. Mig az Örkény-írásnál a legtöbb értelmezés tullép a motívum-jelölésen, a Sánta-novellánál ez a "leltározó", az írás erkölcsi-eszmei lényegéig nem hatoló magatartás gyakoribb. Ismét megmutatkozik, hogy a könyvtáros-olvasók (a magyar köz-

művelődési könyvtárosok is) a teljesértékűnek is tekinthető lényegi elemzésben (utolsó előtti sor) tekintélyes arányban tesznek bizonyosságot irodalom-értésükről.

Ez a "szint" csak egy árnyalattal - igaz, lényeges árnyalattal - alacsonyabb, mint a teljes összefüggést feltáró értelmezés (utolsó sor). Az utóbbi már a motívumok, a "szálak", az "oldalak" teljes és dinamikus összefüggésben való látását feltételezi. A bolgár könyvtárosok ez utóbbiban meglepően kiugró százalékaránnyal szerepelnek, a lengyel könyvtárosok viszont itt nem igazolják azt, amit a kulcsszóválasztás sejtetett (a Nácik kulcsszóaránya összetett és árnyalt értelmezési szintre vallott). Tul ezen, a könyvtárosok - egy korábban felmerült kérdésre is itt a válasz - értelmezési szintje és átlaga - úgy látszik - nem függ jelen esetben a "tetszéstől-nem tetszéstől", sőt egybevág pozitív véleményük indokolásával is: ami kevésbé tetszik, azt is türelmesen figyelve olvassák. Ama "dialektikus összefüggésben való látás" képessége azonban ritka holló. Ugy látszik viszont, hogy a Nácik c. novellával kiegyensúlyozatlan viszonyban álló kémikusok között a befogadásnak ez a teljes változata sem ritka.

Mind a hét táblázat: részeredmény. Együttesen is rész: kihasítottuk őket egy nagyobb vizsgálat egészéből. Egyáltalán nem az volt a célunk, hogy e modern novellák könyvtárosolvasóit azért állítsuk "középre", hogy végül itt-ott "kifütyüljük", másutt megtapsoljuk őket, illetve a három ország könyvtárosai között valamiféle pontozásos versenyt rendezzünk.

A meditáció-sor fontosabb kérdést firtatott: azok, akik ma ezrek figyelmébe ajánlanak újfajta - s a vizsgáltaknál sokszor nehezebb - műveket, maguk vajon milyen személyes fogékonysággal, izléssel, értelmező képességgel, hozzáértéssel, tehát mekkora személyes "olvasói" hitelfedezettel nevelnek és tájékoztatnak? Ha érintettük is ezt a fontos kérdést, ha meditációnknak sikerült utalni a szakmai önismeret és kritika eme fontos tárgykörére, érdemes lerögzítenünk: adataink nem a magyar könyvtárosokat, mégcsak nem is a közművelődési könyvtárosokat reprezentálják. A félszáz interjúalany könyvtárosolvasó - térjünk vissza ehhez a képhez - csupán két magyar novelláról folyó "kerekasztal-beszélgetés" résztvevője volt. Amiről szó eshetett: kollégák megfigyeléséről, a hozzászólókról és visszajelzéseik minőségéről.

Könyvraktárak méretezése

URBÁN László

1975. október 20-25 között Potsdamban rendezték meg a szocialista országok könyvtárépítési, -berendezési és -felszerelési szakembereinek VI. nemzetközi konferenciáját. A napirenden három téma szerepelt: